

NŐI KERESZTNEVEK FÉRFIAKNÁL

A neveket kutatókat régóta foglalkoztatja az a téma, hogy vajon miért kaphattak újszülött fiúk többediek keresztnévként női nevet. A jelenség nemcsak hazánkban, de más, tőlünk nyugatra fekvő országokban is megfigyelhető. Időben, s azon belül gyakoriságában is eléggé eltérő adatokat olvashatunk, s ezt eléggé eltérő motívumokkal igyekeznek megmagyarázni. Magát a témát két oldalról szeretnénk megvizsgálni, egyrészt az indokok keresése, másrészt az előfordulásuk megközelítésének oldaláról.

A témát elsőként J. SOLTÉSZ KATALIN összegezte könyvében, amely az addigi magyar és külföldi megfigyelésekre, leírtakra alapozza megállapításait. „Katolikusoknál előfordul, hogy férfiak – egy vagy több férfi keresztnév mellett – a Mária (szórványosan Anna vagy Erzsébet) nevet viselik.”¹ Első indokként GOTTSCHALD, német névkutatót idézi, ki szerint ez a szokás a 17. századból eredő, az ellenreformáció szentkultuszára vezethető vissza. Másodikként a Bach-korszakbeli félrevezetést említi, mely szerint azért keresztelték a fiúkat női névre, hogy ne vigyék el őket katonának, azaz a cél a hatóságok félrevezetése volt. Ez utóbbira több magyar irodalmi példát is idézhetünk, így: Mikszáth Kálmán: Ott alszik a Marcsa is; Tömörkény István: A csordakútnál; Móra Ferenc: Négy apának egy leánya; Véreim. Parasztjaim²; Illés Béla: Kárpáti rapszódia³ stb.

Valószínűleg a két említett indok – annak ellenére, hogy a valóság egy bizonyos részét tükrözi – nem fogadható el a jelenség valós, európai kialakulására. Mint a történelemből ismert, az ellenreformációt a tridenti zsinat összehívásától (1545–63) számítjuk, amelyen megerősítették a pápa hatalmát.⁴ Az itt említett időpontból következik, hogy a címbe megadott névadási szokás csak ezután, s bizonyos idő elteltével jelentkezhete csak. Ugyanakkor korábban találunk a jelenségre adatot: *Lodovico Maria Sforza* (1541 k.–1508) Milánó hercege, építtető, Leonardo da Vinci barátja volt; III. Gyula pápa (1487–1555) világi neve *Giovanni Maria del Monte*; *Antonio Maria Abbatini* római egyházkarnagy 1595-ben született, s 1667 körül halt meg. Ezáltal mind az ellenreformáció, mind a 17. századtól történő esetleírás megdől. Természetesen a későbbi években a híres emberek közt mind több példát találunk a *Mária* név előfordulására, így: *Ferdinand-Maria* (1636–79) bajor választófejedelem, I. Miksa fia; *Francois-Marie Voltaire* (1694–1778) francia filozófus, a felvilágosodás írója, *Jean Marie Lecliar* (1697–1764) francia hegedűművész és operaszerző; *Charles Marie Bonaparte* (1746–85) Napóleon apja; *André Marie Ampère* (1775–1836) francia fizikus, matematikus nevét érdemes megemlíteni.⁴ Franciaországban mind a mai napig gyakori a férfinév a *-Marie*: kötőjeles formájú névadás, amely ebben az alakban félreértésre nem ad alkalmat.

Pontosítandó e névválasztási jelenség német nyelvterületéről való elterjedésének elmélete is. Amint láttuk, az említett korai adatok sem innen származnak. A névtani irodalomban általában két, német illetve osztrák példát szoktak említeni: *Carl Maria von Weber* (1786–1826) német romantikus zeneszerzőt és *Rainer Maria Rilke* (1875–1926) osztrák költőt, a 20. századi líra kiemelkedő egyéniségét. A példákat azonban tovább sorolhatjuk: *Jacques Marie Dechamps* (1804) francia librettista, *Giuseppe Maria Deodati* (1817) olasz szövegíró (Rossini: Othello c. operája), *Girolamo Maria Marini* (1840) olasz szerző, *Francesco Maria Piave* (1810–76) olasz író stb. Utóbbi írta Verdi kilenc operájának szövegekönyvét.⁵

A példákból határozottan megállapítható, hogy a *Mária* női keresztnév adása férfiak esetében valójában latin nyelvterületről indult el, s valószínűleg innen, az olaszoktól

és franciáktól vették át az akkori német nyelvű országok, tartományok. Hozzánk, Magyarországra csak később jutott el e szokás, bizonyíthatóan német közvetítéssel. Első adataink a 18. századból valók, maga a jelenség viszont főként a 19. század második felében volt divatban. A legkorábbi bejegyzésekben, családfákon vagy római katolikus egyházi anyakönyvekben a fiú újszülött szülei betelepült, beházasodott németek, illetve főúri, nemesi származású magyarok. Tőlük később átvette ezt a divatot a városi értelmiség, majd a hivatalnokréteg is, amelyre példákat a későbbiekben hozunk.

Érdemes megfigyelni, hogy mely női neveket választották a szülők fiúgyermeküknek a kereszteléskor. Természetesen leggyakrabban a már említett *Mária*-t. (A *Mária* a héber *Mirjam* névnek az Újtestamentumban megjelenő változata, amely a görög és latin bibliafordításokban módosult alak.) *Mária* Jézus anyja, s a név választása mindenképp az ő tiszteletének megnyilvánulása mind a mai napig. ÖRDÖG FERENC szerint *Mária* tisztelete nálunk már a kereszténység felvételével megkezdődött. Ennek megnyilvánulása, hogy országos viszonylatban ma is erre a névre hallgat a legtöbb nő, azaz ez a leggyakoribb női keresztnév.⁶ E tiszteletadás érdekes példája a spanyoloknál a tabunévként való kezelése. A név helyett inkább annak a jelzőjét adják leánygyermeküknek, így *Dolores*, *Carmen*, *Mercedes* stb.⁷ Másodikként az *Anna* nevet kell megemlítenem, amely szintén héber eredetű, a *Hanna* névből keletkezett. A Biblián kívüli hagyomány szerint Szűz *Mária* anyja, Joachim felesége volt. S végül az *Erzsébet* az, amelyet ritkábban választottak többedik keresztnévnek. Szintén héber eredetű, mai alakja a nyugati nyelvekben kialakult forma átvétele. A Bibliában *Mária* idős rokona volt, Keresztelő Szent János édesanyja, Zakariás pap felesége. A három nevet egy csokorba foglalva megállapíthatjuk, hogy mindhárom Jézus alakjával és családjával kapcsolatos.

Gyűjtésünk során csupán egy esetben talákoztunk más női névvel fiúgyermeknél, ezt Sárvár anyakönyvébe jegyezték be 1657-ben: *Jakab Krisztina*; szülei németek voltak. Azonban a matrikula rossz állapotából következik, hogy bizonytalan az olvasat.

NAGY IVÁN könyvsorozatában, amely a régi magyar nemesi családok rövid genealógiáját ismerteti, kevés esettel találkozunk, ahol női keresztnév is előfordul férfiaknál. Ennek bizonyára az az oka, hogy a nemzedékrendi táblákon nincs hely a több név feltüntetésére. Néhány példát a lejegyzettek közül azonban szeretnénk kiemelni. Az egyik ezek közül jól bizonyítja a már leírtakat. Frimont Domokos két fiának a neve: *János Mária* (1759–1831) és *Tamás Mária* (1767–?). A család Lotharingiából származik, ám közvetlenül Ausztriából telepedtek Magyarországra. Itt kaptak grófi rangot és Bihar megyében hat helységet adományba. Az idősebb fiú felesége is osztrák származású volt.⁸ Ugyanebben a kötetben az Esterházy család egyik tagja *Pál Mária* (1806) nevet kapott.⁹

E tanulmány egyik szerzőjének a családjában is előfordult, igaz csupán egyetlen nemzedéknél, többszörösen ez a névadási forma. Barkóczy Sándornak (1857–1925) hat gyermeke született. Köztük a két legidősebb fiú volt, az egyiknek a neve *Sándor Mária* (1896–1925), másikké *Imre Mária* (1898–?). Az eset azért is érdekes, mivel a négy lánytestvér közül kettő szintén megkapta a *Mária* nevet, mégpedig mindketten első keresztnévként: *Mária Margit Etelka Michaela* (1900–1988) és *Mária Erzsébet* (1905–1943). A névválasztás valódi indítékát sajnos nem sikerült kideríteni, az idősebb családtagok csak mint régi divatot, szokást tudják említeni.¹⁰

Felvetődik a kérdés, hogy vajon hányadik névként adták gyermeküknek a női nevet az egyes szülők. Erre példaként Kaposvár város 1896 előtti római katolikus egyházi anya-

könyveit fogtuk vallatónak. (Megjegyezzük, hogy a református matrikulákban egyetlen ilyen esettel sem találkoztunk.)

A jelenségre az első példa 1805-ből adható, a névválasztások többi esete mind a 19. század második felében lett rögzítve. A felsorolásban az évszám a keresztelés ideje, a név utáni zárójelben a családdal kapcsolatos legfontosabb információt közöljük. A *Mária* többször olvasható, egy ízben első (!) névként, az *Anna* két esetben, az *Erzsébet* pedig csupán egy alkalommal fordul elő.

- 1805 Lajos *Mária* Nap. János (nagy szülők: gróf Festetich–Farkas; szülők: Wratislaw–Festetich)
- 1867 Jaroszláv Ferdinánd Ferenc *Anna* (apa: gróf Stemberg Jaroszláv, anya: Skal Jozefa – 44. gyalogezred)
- 1871 *Mária* Nikodém Kálmán Károly Emánuel Ágoston (az apa gimnáziumi igazgató, felesége olasz származású)
- 1872 Gyula József Elek *Mária* (az apa megyei jegyző)
- 1874 Ernő *Anna* (német eredetű család)
- 1876 Max(imilian) Franz Alfred Jozef Alois *Maria* (a szülők német származásúak)
- 1892 Lajos Károly János *Mária* (az apa hivatalnok)
- 1892 Ferdinánd Ernő Lajos *Mária* (apja árvaszéki ülnök)
- 1894 Jenő Elemér *Mária* (német származásúak)
- 1897 Imre János *Mária* (magyar földbirtokos család)
- 1899 Nándor Dezső Lajos Ádám Gábor Imre *Terézia* (apa: királyi törvényszéki jegyző)¹¹

A leírt példák alapján megállapítható, hogy nem olvasható le tendencia a nevek sorrendjét illetően. A női keresztnév lehet akár második, akár hetedik, de általában többediként fordul elő. Az 1871. évi első névként történt anyakönyvi bejegyzés feltehetően országosan is a nagy ritkaságok közé számíthat.

Végül felvetődik a kérdés, mennyire lehet gyakori napjainkban fiúk esetében női keresztnév adása. A mai állami anyakönyvezési gyakorlat csupán két keresztnév adását teszi lehetővé. Ugyanez vonatkozik az egyházi keresztelesekre is. A római katolikus egyház Kánonja nem tiltja ezt a névválasztási lehetőséget, tiltó rendelkezés nincs. A Codex Iuris Canonici 761. szerint a névválasztásban csak annyi a megkötés, hogy a választott keresztnév keresztény név legyen. Azonban például Kaposvár város esetében több évtizede nem fordult elő ilyen szülői kérés. Ugyanakkor élő, ismert egyházi személy nevében még ma is olvasható a *Mária* név, ami azt bizonyítja, hogy még teljesen nem halt ki a szokás.¹² Mind a mai napig találkozunk a címben említett esetekkel. A franciáknál szinte egy névként önállósult a *Jean-Marie* férfinév. Az olasz zenei életben is előfordul a 20–21. században, így: *Carlo Maria Giulini* (1914) olasz karmester, *Angelo Maria Ripellino* (1960) szövegíró nevében.

Összegezve a leírtakat elmondható, hogy

- a női keresztnév választása férfiaknál időben korábbi a névtani szakirodalomban eddig lejegyzetteknel;
- e névválasztás Magyarországon nem az ellenreformáció hatására alakult ki;
- az első adatok alapján bizonyíthatóan latin nyelvterületről indult el a szokás, s német közvetítéssel érkezett viszonylag későn hazánkba, ahol divatját a 19. század második felében érte el;

- elsősorban nemesi családok körében terjedt el, ahol a gyermekek több, akár hat-hét nevet is kaptak;
- az itt leírtak alapján elmondható, hogy az irodalomból idézett esetek – a hatóságok megtévesztése a katonaság miatt – teljesen külön kezelendők;
- a női keresztnév adása fiúknál csakis a több védőszent oltalmába való ajánlás mellett Jézus anyja, Mária tiszteletének megnyilvánulása, oltalmának kérése lehetett.

Hivatkozott irodalom:

- ¹ J. SOLTÉSZ KATALIN: *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1979: 49–50.
- ² P. L. Lánynevű férfiak. *Magyar Nyelvőr* 1959: 244.
- ³ RUSZNYÁK PÉTER: Leánynevű férfiak. *Magyar Nyelvőr* 1962: 249–50.
- ⁴ *Akadémiai Kislexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1989: 486.
- ⁵ NÉMETH AMADÉ: *Operaritkaságok*. Zeneműkiadó, Budapest. 1980: 65. és a továbbiakban: 28, 105, 113, 132, 136, 698; *Az emberiség krónikája*. Officina Nova. 378, 498, 632, 708, 1215.
- ⁶ ÖRDÖG FERENC: *Személynévizsgálatok Göcsej és Hetés területén*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1973: 55, 72.
- ⁷ J. SOLTÉSZ i. m. 51.
- ⁸ NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal IV*. Pest. 1858: 278–9.
- ⁹ NAGY I. i. m. 90.
- ¹⁰ BARKÓCZY LÁSZLÓ: *A Barkóczy család genealógiája és névadási szokásai*. Szakdolgozat, Kaposvár. 1997.
- ¹¹ *Matricula Baptisatorum*. Kaposvár. 1731–1900.
- ¹² Dr. Péteri Pál és dr. Gárdonyi Máté szóbeli közlése alapján.

BARKÓCZY LÁSZLÓ–FÜLÖP LÁSZLÓ

ACÉL VAGY ZSERALD? AZ ÚJONNAN ANYAKÖNYVEZHETŐ FÉRFINEVEINKRŐL

Napjainkban mind a szakma (HAJDÚ 2002), mind a névválasztó szülők részéről egyre többször merül föl a szabad névválasztás, illetve a jelenleg adható nevek bővítésének igénye (FÜLÖP 2001). Ezt az igényt igyekszik kielégíteni az 1997-ben kiadott Új magyar utónévkönyv (BÍRÓ 1997), mely az 1971-ben megjelent Magyar utónévkönyv (LADÓ 1971) keresztnévi anyagát bővítette. Az Új magyar utónévkönyv a magyar hagyományok és a szokásrend mellett figyelembe vette az új kívánalmakat is, így ez a névjegyzék a LADÓ-féle könyvhöz képest 883 keresztnévvel bővülve összesen 2710 bejegyezhető nevet tartalmaz. Az Új magyar utónévkönyvet követte az 1998-ban LADÓ JÁNOS és BÍRÓ ÁGNES által összeállított Magyar utónévkönyv, mely nemcsak felsorolja az anyakönyvezhető keresztneveket, hanem legtöbbjüket részletesen be is mutatja, sőt még néhány névvel ki is egészíti azt (pl. *Kövecs, Sükösd*).